

JAUME SOLÀ I PUJOLS

CONCORDANÇA I SUBJECTES*

1. PRESENTACIÓ

Aquest article és concebut dins el marc de la teoria sintàctica *Principis i Paràmetres*,¹ i és una versió simplificada de la teoria que desenvolupo a la meua tesi doctoral (1992). La proposta que faré consisteix en una redefinició del fenomen conegut com a «subjecte nul». Una qüestió que ha estat àmpliament debatuda és la correlació que existeix entre les anomenades llengües de subjecte nul (LSN) i el fenomen conegut com a inversió de subjecte: llengües que permeten el subjecte nul, com ara el català, permeten la inversió de subjecte (veg. (1)); llengües que no són de subjecte nul, com ara l'anglès, no permeten inversió de subjecte (veg. (2)):

- (1) a. *pro* ha fet la feina
b. Ha fet la feina en Joan
- (2) a. **pro* has done the job
 ha fet la feina
b. *Has done the job John
 Ha fet la feina John

Proposarem que a aquesta correlació, s'hi pot afegir un tercer contrast no considerat fins ara per la teoria, exemplificat a (3):

*. Aquest treball s'ha fet amb el suport de la CIRIT (beca de reincorporació i GRQ 93-2035) i de la DGICYT (PB-93-0893-C04-02).

1. Vegeu, per exemple, Chomsky (1986) per una caracterització d'aquest marc teòric.

- (3) a. En Joan (es) fa la neteja *ell* (*mateix*)/**si mateix*
 b. John does the cleaning *himself*/**he* (*himself*)
 John fa la neteja *si mateix/ell mateix*

En aquest tipus de construccions, el català recorre a un pronom emfàtic (*ell* o *ell mateix*), mentre que l'anglès recorre a un element aparentment anafòric en el sentit tècnic del terme (*himself*). Veurem que aquest contrast s'estén a altres llengües i que correspon al contrast llengua de subjecte nul/no nul.

Cal deixar clar que la validesa d'aquestes correlacions és una simplificació (que justifiquem per raons d'espai): no sempre hi ha correlació entre subjecte nul i inversió de subjecte. Creiem, però, que per a un cert subgrup de llengües afins, aquesta correlació no és accidental. Abans d'entrar en la discussió de la proposta, presentarem algunes hipòtesis de treball.

1.1. Representació sintàctica de les categories funcionals

Adoptem la hipòtesi (que fou presentada en una primera versió a Pollock (1989)) segons la qual la concordança que manifesta el verb d'una frase (CONC), té una projecció sintàctica d'acord amb la teoria X-barra, i que el seu especificador és la posició del subjecte (preverbal):

- (4) [_{CONC} SN [_{CONC}' CONC ... SV]]

Temps (T), també és una categoria funcional, que es projecta en una posició intermèdia entre CONC i SV (vegeu Belletti (1991)). En una frase com (5a), el subjecte (en Joan) ocuparia la posició d'especificador de CONC, mentre que el verb s'ha traslladat successivament a T i a CONC per trasllat de caps:

- (5) a. En Joan farà la feina
 b. [_{CONC} En Joan [_{CONC} farà i] [_{ST} ... [_{SV} t_i la feina]]]

En aquesta estructura, el nucli CONC concorda en trets de nombre i persona amb el seu especificador *en Joan*, i li assigna Cas Nominatiu, probablement en combinació amb T. A la secció 2 presentarem una visió alternativa sobre l'assignació de Cas Nominatiu.

1.2. La hipòtesi del subjecte intern

Adoptem també, com a punt de partida, l'anomenada hipòtesi del subjecte intern, segons la qual el subjecte d'una frase té el seu origen a l'interior del sintagma verbal. El SN que esdevé subjecte de la frase (l'Agent, en una oració activa) es trasllada a l'especificador de CONC:

(6) [_{CONC} SN_i [_{CONC'} CONC ... [_{SV} ... t_i ...]]

La hipòtesi del subjecte intern té diverses motivacions teòriques que no discutiré aquí (veg. Koopman i Sportiche (1988)). Entre els seus avantatges, aquesta hipòtesi permet una caracterització del fenomen d'inversió de subjecte: un subjecte invertit seria un SN subjecte que no s'ha traslladat a la posició d'especificador de CONC. Així, una frase com (7a) s'analitzaria (7b):²

- (7) a. Farà la feina en Joan.
 b. [_{CONC} farà.] ...T [_{SV} t_i la feina *en Joan*]

Seguint la proposta de Koopman i Sportiche (1988), el subjecte a la seva posició bàsica rebria Cas Nominatiu per recció: assumim que T regeix el subjecte invertit i li assigna Cas Nominatiu.

Si en una estructura amb inversió de subjecte el subjecte apareix a la dreta del complement directe, hem d'assumir que la posició bàsica del subjecte dins el SV és a la dreta: o bé és un especificador a la dreta (com assumeix Bonet (1989)) o bé és una posició adjunta al SV per la dreta. Deixaré la qüestió oberta.

2. Essencialment, aquesta hipòtesi ha estat defensada per al català per Bonet (1989).

Si aquesta proposta és correcta, podem plantejar-nos diverses qüestions:

a) Per què la inversió de subjecte queda restringida a les llengües de subjecte nul?

b) Si la relació entre CONC i el subjecte invertit no és una relació d'especificador/nucli, com s'estableix la relació de concordança (morfològica) que observem entre aquest subjecte i CONC?

Provarem de donar una resposta a aquestes preguntes que posi en joc les dades que hem observat a (3).

2. EL FENOMEN DEL SUBJECTE NUL

La proposta que presentarem comporta una redefinició de la fenomenologia del «subjecte nul». En aquesta proposta, les diferències interlingüístiques pel que fa a aquest fenomen queden reduïdes a un contrast mínim expressat en termes de la Teoria del Lligam.

S'ha suposat tradicionalment que un subjecte nul és possible perquè CONC té un paradigma morfològic que fa prou distincions per identificar els trets pronominals d'un pronom nul (veg. per ex., Rizzi (1982)/(1986)). En les llengües amb un paradigma morfològic empobrit, CONC no seria capaç d'identificar un pronom nul. Amb aquesta caracterització, no és gens obvi, d'entrada, quina relació hi pot haver entre la possibilitat de subjecte nul i la possibilitat de subjecte invertit.

La hipòtesi tradicional, que té els seus orígens a Chomsky (1982), és que les llengües que admeten un pronom nul també permeten un pronom expletiu nul, el qual ocupa la posició d'especificador de CONC i transmet Cas Nominatiu al subjecte invertit. En la contraproposta que presentem aquí, abandonarem la idea que la clau de la inversió de subjecte sigui l'existència d'expletius nuls.

2.1. El Principi de Projectió Ampliat

El Principi de Projectió Ampliat (PPA, veg. Chomsky (1981)) requereix, en termes informals, que tota frase ha de tenir un subjecte. Adaptant aquest principi a les propostes actuals sobre l'estructura de la frase que hem adoptat, podríem interpretar aquest principi com a (8):

- (8) *Principi de Projectió Ampliat*
L'especificador de CONC ha de ser ocupat per un SN (a l'estructura S).

Si adoptem la hipòtesi del subjecte intern, aquest principi requereix que algun dels Arguments del verb es desplaci a l'especificador o que un expletiu s'insereixi en aquest especificador (el qual ha de formar una CADENA amb una SN Argument; veg. Chomsky (1986)).

Suposem, però, que reinterpretem aquest principi de la manera següent:

- (9) CONC s'ha de coincidir amb un SN que es trobi en el seu domini de c-comandament i li ha d'assignar Cas.

(9), com (8), estableix que CONC ha de tenir una determinada relació amb un SN, però a (9) aquesta relació no és una relació d'especificador/nucli.³ Anomenem el SN que es coincideix amb CONC *Subjecte-I* («Subjecte Intern»). Considerem les estructures P següents (on l'Argument agent, quan hi és, apareix en alguna branca a la dreta del SV, potser adjuntat al SV):

- (10) a. CONC ... [_{SV} [_{V'} fer la feina] en Joan]
b. CONC ... [_{SV} [_{V'} parlar de la feina] en Joan]
c. CONC ... [_{SV} [_{V'} caure en Joan]

3. Aquesta idea és molt propera a la que desenvolupa Borer (1986).

En principi, qualsevol dels SNs subratllats és un candidat possible a coindexar-se amb CONC i esdevenir el subjecte-I. Ara bé, atès que CONC ha d'assignar Cas al seu subjecte-I:

a) El subjecte-I no pot ser un SN que ja obtingui un altre Cas (per exemple, no pot ser *la feina* a (10b), que ja rep Cas de la preposició *de*).

b) Si hi ha un Argument extern, aquest Argument extern ha d'esdevenir necessàriament el subjecte-I, ja que altrament no rebria Cas, perquè no té cap assignador de Cas no Nominatiu disponible.

A (10), doncs, els únics candidats a ser subjectes-I sense entrar en conflicte amb la teoria del Cas són els SNs *en Joan*. No podem entrar a considerar, per raons d'espai, casos més complexos: suposem que la teoria del Cas determina sempre un únic candidat viable per a ser el Subjecte-I d'una frase.

2.2. Cas Nominatiu per recció

El principi (9) estableix que CONC s'ha de coindexar amb un SN (que anomenem subjecte-I) i li ha d'assignar Cas. Imaginem que CONC és capaç d'assignar Cas per recció al seu subjecte-I a la seva posició bàsica:

(11) CONC⁰ ... [_{SV} ... subjecte-I]

Assumim que això és possible perquè el moviment de V⁰ cíclic, que es trasllada a T⁰ i després a CONC⁰ fa possible que es formi una cadena de caps algun membre de la qual regeix el subjecte-I.

Si aquesta és la situació, el fenomen d'inversió de subjecte seria el cas «normal»: el subjecte invertit no és altre que el subjecte-I que rep Cas per recció de CONC (mitjançant la cadena de caps formada pel moviment del verb a CONC).

Amb això caracteritzem la inversió de subjecte. No hem dit res, però, de dos fets que demanen explicació:

a) El subjecte nul en català

b) L'absència (aparent) de subjecte nul i d'inversió de subjecte en anglès

Per donar compte d'aquests fenòmens, proposarem un altre requisit per a la categoria CONC.

2.3. Riquesa morfològica de CONC

Adrecem el fenomen del subjecte nul en primer lloc. Si una llengua com el català CONC és capaç d'assignar Cas per recció al subjecte-I, podríem esperar que també fos capaç de legitimar un pronom nul com a subjecte-I. Suposem que és així, i que una frase com (12.a) té la representació abstracta (12b), on CONC, que regeix (a través de la cadena de caps) el subjecte-I li assigna Cas Nominatiu i el legitima com a pronom nul:

- (12) a. Farà la feina
 b. [_{CONC} farà_i] ... [_{SV} t_i la feina *pro*]

Assumirem, com és habitual, que CONC pot legitimar un pronom nul pel fet que conté una morfologia capaç de recuperar els trets de nombre i persona.

Proposem que el subjecte nul de català i les llengües de subjecte nul en general és sempre un subjecte-I, i que un subjecte preverbal, com el de (13a) és legitimat per un pronom nul que li fa de pronom de represa, com veiem a (13b):

- (13) a. En Joan farà la feina
 b. En Joan_i farà_i [_{SV} t_i la feina *pro*]

Resumint les propostes que hem fet fins ara per al català:

- a) CONC es coindexa amb un SN (que anomenem subjecte-I).
 b) CONC assigna Cas per recció a subjecte-I.
 c) CONC és capaç de legitimar un pronom nul com a subjecte-I.

Passem a l'anglès, i a les llengües de subjecte no nul en general. Aparentment, en aquestes llengües CONC no pot assignar Cas per recció al subjecte-I ni, *a fortiori*, pot legitimar un pronom nul en aquesta posició.

Suposem, tanmateix, que, contra les aparences, aquestes llengües poden, en principi, legitimar un subjecte invertit i un subjecte nul. Per al català, hem suggerit que la clau de la legitimació d'un pronom nul és que CONC sigui ric en trets de nombre i persona. Les llengües com l'anglès tenen una morfologia de CONC empobrida, que no fa les distincions suficients per a legitimar un pronom nul. Suposem, però, que el requeriment que CONC sigui ric per legitimar un subjecte-I nul és universal, com quedaria expressat a (14a), però que està parametritzat de la manera que s'expressa a (14b):

- (14) a. CONC ha de tenir prou trets de nombre i persona per identificar el seu subjecte-I (tant si aquest és nul com si no).
 b. Els trets de nombre i persona de CONC poden ser expressats pel seu nucli (CONC⁰) o pel seu especificador.

(14b) és un paràmetre. L'opció no marcada seria la que pren el català: CONC⁰ té prou trets (expressats morfològicament) per identificar el seu subjecte-I. Quan una llengua té un CONC⁰ pobre en trets, aleshores és l'especificador que ha de contenir aquests trets. La idea és, doncs, que en una llengua com l'anglès la categoria CONC és tan rica en trets com en català, però aquests trets vénen expressats pels pronoms (o SNs plens) que apareixen obligatòriament a l'especificador de CONC, no pas pel nucli CONC⁰.

Si el CONC de l'anglès és, en aquest sentit abstracte, tan ric com el del català, en principi podríem esperar que pogués assignar Cas directament a la posició de subjecte-I, i que aquest subjecte-I pogués ser un pronom nul. És a dir, esperaríem que estructures com les següents fossin possibles:

- (15) a. [_{CONC} He [_{CONC'} ... [_{SV} did the job John]]]
 Ell féu la feina John

- «Va fer la feina en Joan»
 b. [_{SCONC} He [_{CONC}' [_{SV} did the job *pro*]]]
 Ell féu la feina pro
 «Va fer la feina»

(15a) és clarament agramatical: tot i que CONC és ric, com requereix el principi (14a), l'estructura és exclosa. Podríem concloure, doncs, que el principi (14a) i el paràmetre (14b) no tenen cap validesa teòrica, ja que la riquesa en trets expressada per l'especificador de CONC en una llengua com l'anglès no incideix en la legitimació del subjecte invertit.

Hi ha, però, una explicació alternativa per a la agramaticalitat de (15a): en aquesta estructura, el subjecte-I (*John*) està coindexat amb CONC, i CONC està coindexat amb el seu especificador (el pronom *he*). Això implica que aquest pronom lliga el subjecte-I. Com que aquest darrer és una expressió-R, es viola el tercer principi del lligam. Suposem que el subjecte-I fos un pronom:

- (16) [_{SCONC} He [_{CONC}' [_{SV} did the job *he*]]]
 Ell féu la feina ell

Aquesta estructura és igualment exclosa. En aquest cas, podem assumir que el pronom en posició de subjecte-I és il·lícitament lligat pel pronom en posició d'especificador de CONC a causa del 2n principi del lligam. Si és així, la nostra teoria fa una predicció interessant: si el subjecte-I no pot ser un pronom per causa del 2n principi del lligam, ni un SN ple a causa del tercer principi, podrà ser una anàfora. L'exemple següent es pot interpretar com el cas en qüestió:

- (17) [_{SCONC} He [_{CONC}' [_{SV} did the job *himself*]]]
 Ell féu la feina si-mateix
 «Va fer la feina ell mateix»

Tradicionalment, els elements com *himself* en construccions com (17) s'han interpretat com a adjunts de caràcter adverbial. A la secció

següent argumentarem que aquesta mena d'elements són genuïnament subjectes invertits anafòrics. Si això és correcte, podem concloure que l'anglès (i les llengües de subjecte no nul en general) permeten, com les llengües de subjecte nul, la inversió de subjecte, amb la particularitat que, com que CONC ha d'emplenar el seu especificador obligatòriament per tal de satisfer el requeriment de ser ric en trets pronominals, aquest especificador lliga el subjecte invertit (és a dir el subjecte-I) des de dins de la seva categoria de lligam, de manera que el subjecte-I no té altra opció que ser anafòric.

Considerem ara (15b). Si el CONC de l'anglès és tan ric com el del català, amb la sola diferència que la seva riquesa en trets és expressada pel seu especificador, en principi CONC hauria de poder legitimar un pronom nul com a subjecte-I. Ja hem vist, però, que els pronoms queden exclosos d'aquesta posició pel 2n principi del Lligam. Ara bé, allò que no queda exclòs en principi és una anàfora buida. Podem dir, doncs, que les llengües com l'anglès legitimen, com el català, un subjecte-I buit, però aquest subjecte no és pronominal, sinó anafòric.

La conclusió, doncs, és que:

a) Totes les llengües legitimen la inversió de subjecte, i totes permeten que el subjecte-I sigui nul.

b) En les llengües com l'anglès, el subjecte invertit i el subjecte-I nul són anafòrics, pel fet que estan lligats (dins el seu domini de lligam) per l'especificador de CONC, que és obligatòriament emplenat per tal que CONC pugui ser ric en trets pronominals.

La conclusió que el subjecte-I buit en una llengua com l'anglès és anafòric va d'acord amb la idea tradicional que el trasllat a la posició de subjecte des del SV deixa una traça de SN, i que aquest tipus de traces són anàfores. Si postulem, però, que aquest tipus d'anàfores també poden ser plenes (*himself*), no podem pas ajustar-nos a la visió tradicional de trasllat. Assumim, doncs, que les anàfores buides no són necessàriament traces.

A la secció següent tractarem de fonamentar aquestes conclusions amb una base empírica més àmplia. Des del punt de vista teòric, però, els avantatges d'aquesta proposta són evidents: les diferèn-

cies entre llengües queden reduïdes a un mínim (expressable en termes de la teoria del Lligam), com és el desideràtum de la nostra teoria lingüística.

3. ELS SUBJECTES EMFÀTICS

A la secció anterior hem proposat que en una frase com:

- (18) He did the job himself
 Ell féu la feina si-mateix
 «Féu la feina ell mateix»

himself és un subjecte invertit de caràcter anafòric. L'anàlisi més tradicional dins la gramàtica generativa (per exemple la de Burzio (1986)) tracta aquests elements com a adjunts, no pas com a casos de subjectes invertits, que ocuparien una posició temàtica. Hi ha, però, diversos arguments a favor de la nostra anàlisi.

En primer lloc, l'element *himself* de (18) té una interpretació de Focus semblant a la que té un element pronominal que funcioni com a subjecte invertit en català:

- (19) Va fer la feina *ell* (*mateix*)

En tots dos exemples, la interpretació és, informalment, que «va ser ell, i no un altre, que va fer la feina».

En segon lloc, en llengües com el català, aquest tipus d'elements emfàtics estan en distribució complementària amb subjectes invertits:

- (20) a. En Joan va netejar el pis *ell mateix*
 b. *El va netejar en Joan *ell mateix*

Si *ell mateix* (o el seu equivalent anglès *himself*) fos un adjunt de caràcter adverbial (amb el sentit de «tot sol» o «per ell mateix»), no

hi hauria d'haver distribució complementària amb el subjecte invertit, ja que altres adjunts poden coocórrer amb el subjecte invertit:

- (21) El va netejar en Joan tot sol/per ell mateix

Per comprendre el contrast empíric entre l'anglès i el català, cal que fem més explícita la teoria. La teoria de l'apartat anterior prediu que les llengües com l'anglès poden tenir un subjecte invertit de caràcter anafòric. Per a les llengües com el català, en canvi, hem postulat que CONC no necessita un especificador per proveir trets pronominals, ja que el nucli és prou ric. Suposem que aquest especificador és buit o que, si és ple, ho és amb un element topicalitzat, que queda legitimat per un pronom de represa. Podem postular que aquesta mena d'elements no són pertinents per a la teoria del lligam. El subjecte-I, doncs, no serà mai anafòric, ja que no té cap element que el pugui lligar. La predicció és, doncs, que els elements anafòrics no poden ser subjectes-I en cap cas. Efectivament, construccions com la següent són completament excloses:

- (22) * En Joan va fer la feina *si mateix*

Haviem postulat que una llengua com l'anglès pot manifestar el fenomen d'inversió de subjecte, amb un subjecte-I anafòric. En una llengua com el català, el subjecte invertit ha de ser [-anafòric]: pot ser pronominal o expressió-R, però no anàfora.

El contrast entre el català i l'anglès s'estén a d'altres llengües. El castellà, el portuguès o l'italià, que són llengües de subjecte nul, es comporten com el català, en el sentit que no permeten un subjecte emfàtic anafòric:

- (23) a. Juan hizo el trabajo *él (mismo)/*sí mismo*
 b. O Joao fez o trabalho *ele (mesmo)/*si mesmo*
 c. Gianni ha fatto il lavoro *lui stesso/*se stesso*

El francès, en canvi, que no és una llengua de subjecte nul, permet

subjectes invertits de caràcter anafòric. Per veure-ho, considerem l'element reflexiu *soi-même* (que s'utilitza com a reflexiu quan el subjecte és quantificat -veg. (24a)); aquest mateix element s'utilitza com a subjecte emfàtic quan el subjecte preverbal és quantificat (veg. (24b)):⁴

- (24) a. Tout le monde parle de *soi-même*
 Tothom parla de si mateix
 b. Tout le monde l'a fait *soi-même*
 Tothom l'ha fet si mateix
 «Tothom l'ha fet ell mateix»

Aquesta anàlisi es pot estendre fàcilment a d'altres llengües no romàniques, amb alguns matisos que no podem desenvolupar aquí. Considerem que el contrast entre el francès i d'altres llengües romàniques és prou significatiu per a il·lustrar la nostra proposta.

4. CONCLUSIONS I QÜESTIONS PENDENTS

En aquest article hem volgut suggerir una reinterpretació del fenomen del subjecte nul segons la qual la variació entre llengües queda reduïda a un contrast expressable en termes de la teoria del lligam: totes les llengües poden tenir inversió de subjecte i subjectes-I nuls, només que aquests elements són [+anafòrics] en un tipus de llengües i [-anafòrics] en l'altre tipus.

Aquesta proposta és simplificada i hi ha diverses qüestions que deixarem sense discutir:

- a) Quines condicions fan que el nucli de CONC sigui morfològicament ric pel que fa al paràmetre (14b)?
- b) Fins a quin punt la correlació entre subjecte nul i inversió de subjecte és certa?

4. Quan el subjecte no és quantificat, el francès no té cap pronom fort inambiguament reflexiu. És per això que ens cenyim a l'element *soi-même*.

Apuntaré breument una altra qüestió. Rigau (1988) proposa que els pronoms forts en llengües com el català no apareixen mai en una posició argumental. Si és així, la nostra proposta que els pronoms emfàtics com els de (20a) són subjectes-I seria incorrecta. Tanmateix, creiem que la proposta de Rigau es pot concebre com a neutra respecte a les conclusions d'aquest article: si els pronoms forts no ocupen una posició argumental, almenys sembla que manifesten distincions morfològiques pel que fa a la categorització pronom/anàfora (*ell (mateix)/si mateix*). Podem pensar, doncs, que, si els pronoms forts no són en posició argumental, sí que manifesten, tanmateix, l'estatus [\pm pronominal, anafòric] de l'element en posició A al qual van associats.

Així doncs, la nostra proposta que els subjectes-I manifesten un contrast [\pm anafòric] tindria una manifestació indirecta en la morfologia dels pronoms forts que van associats a la posició de subjecte-I.

JAUME SOLÀ I PUJOLS

Universitat Autònoma de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- BELLETTI, A. (1991): *Generalized Verb Movement*, ms., Un. de Genève.
 BONET, E. (1989): *Postverbal Subjects in Catalan*, ms., MIT.
 BORER, H. (1986): *I-Subjects*, «Linguistic Inquiry», 17-3.
 BURZIO, L. (1986): *Italian Syntax*, Reidel Publ. Co., Dordrecht.
 CHOMSKY, N. (1981): *Lectures on Government and Binding*, Foris Publ., Studies in Generative Grammar 9, Dordrecht.
 CHOMSKY, N. (1982): *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, The MIT Press, Linguistic Inquiry Monographs 6, Cambridge, MA.
 CHOMSKY, N. (1986): *Knowledge of Language. Its Nature, Origins and Use*, Praeger, New York.
 KOOPMAN, H. i SPORTICHE, D. (1988): *Subjects*, ms., UCLA.
 POLLOCK, J. Y. (1989): *Verb Movement, UG, and the Structure of IP*, «Linguistic Inquiry», 20-3, ps. 365-424.
 RIGAU, G. (1988): *Strong Pronouns*, «Linguistic Inquiry», 19-3, ps. 503-511.

- RIZZI, L. (1982): *Issues in Italian Syntax*, Foris Publ., SGG 11, Dordrecht.
- RIZZI, L. (1986): *Null Objects in Italian and the Theory of pro*, «Linguistic Inquiry», pp. 17-3.
- SOLÀ I PUJOLS, J. (1992): *Agreement and Subjects*, Tesi doct., Univ. Autònoma de Barcelona.